

УДК 61-0552(=111)(497)"1914/192"

<http://doi.org/10.46869/2707-6776-2025-29-3>

Газін В.В.

<https://orcid.org/0000-0001-9456-623X>

Олійник С.В.

<https://orcid.org/0000-0002-9130-1575>

БРИТАНСЬКІ ЖІНКИ-ВОЛОНТЕРИ НА БАЛКАНАХ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Проблематика волонтерських рухів на війні стала особливо актуальною в умовах сьогодення, що зумовлює важливість вивчення не лише власного, а й закордонного історичного досвіду. Завданням дослідження є висвітлити діяльність британських добровільних жіночих медичних місій на Балканах в роки Першої світової війни, а саме під час бойових дій на Сербському та Салоніському фронтах. Методологія дослідження побудована на принципах історизму, об'єктивності та системності. З-поміж загальнонаукових методів застосовано методи аналізу та синтезу, а серед спеціально-історичних – проблемно-хронологічний, історико-системний, просопографічний методи. Дана розвідка є першою в українській історичній науці, що присвячена окресленій проблемі. Під час Першої світової війни жінками-медиками Британії було ініційовано рух із добровільної допомоги британській армії та військам країн-союзників. Багато із активісток цього руху самі мали намір потрапити до збройних сил, однак одержали відмову, тож знайшли себе у волонтерських організаціях. Найбільшими та найвідомішими з таких ініціатив стали так звані Шотландські жіночі госпіталі (Scottish Women's Hospitals, SWH). Окрім них, активно діяли загони Червоного Хреста та низка менших організацій та груп. Діяльність медичних місій була спрямована насамперед проти епідемій, що розгорілися на Балканах під час та після війни – тифу, малярії та іспанського грипу. Допомога з боку означених організацій була вкрай позитивно сприйнята сербами, адже у них катастрофічно бракувало власних кадрів. Частина британських волонтерок загинула. Чимало медиків продовжили свою роботу на Балканах і після війни, оскільки встигли налагодити дружні зв'язки з місцевим населенням, громадськими та політичними діячами Сербії та майбутнього Королівства Югославія. Діяльність учасниць волонтерського руху була і надалі спрямована на подолання важких наслідків війни, проти поширення епідемій, а також на організацію їдалень, дитячих притулків тощо.

Ключові слова. Велика Британія, Сербія, Балкани, Салоніський фронт, Перша світова війна, волонтерство, суффражизм, епідемії, громадські рухи.

Постановка проблеми. Одним із найяскравіших явищ сучасної російсько-української війни, особливо в період повномаштабного вторгнення Російської Федерації до України з 24 лютого 2022 р., став волонтерський рух, що набув вражаючих масштабів і за своїми розмахом та ефективністю значно перевищує усі подібні ініціативи за кордоном. Обсяги організованої небайдужими громадянами допомоги Силам оборони України і, водночас, шкоди, завданої окупаційним російським військам, ще належить оцінити в майбутньому. Тим не менше, український волонтерський рух – не перший в історії приклад подібної суспільної активності. Одним з них є британський жіночий волонтерський рух у Першій світовій війні.

Аналіз джерел та останні дослідження. Предмет дослідження перебував поза увагою вітчизняних науковців. Іноземна історіографія проблеми представлена працями сербських істориків та лікарів та британських дослідників.

Сербська історіографія проблеми включає праці Єлени Лопічіч Янчіч, Любіци Вашіч, Желіміра Мікіча, Александара Лешіча, Александри Томіч. Характерною особливістю є підвищена увага до теми в роботах першої чверті ХХІ ст. На противагу, серед робіт британських авторів переважають ті, що були видані під час або після Першої світової війни, й цим, загалом, вичерпали окреслену проблему. Серед сучасних авторів варто назвати Сема Фостера, праці якого пов'язані з темою нашого дослідження.

Джерельна база роботи ґрунтується на архівних документах Британського національного архіву (The National Archives), а саме – на медальних картках учасниць Шотландських жіночих лікарень (Scottish Women's Hospitals, SWH), що містять відомості про їх роки служби, організацій, до яких вони належали, посаду, отримані нагороди та театри бойових дій, де вони перебували.

Невирішені раніше частини проблеми, що розглядається. В українській історичній науці не досліджувалась проблематика британського волонтерського руху на Балканах в роки Першої світової війни.

Постановка завдання. Висвітлити та проаналізувати історію британських жінок-добровольців у медичних місіях на Балканах.

Виклад основного матеріалу. У кампанії 1914 р. Сербії вдалося не лише перешкодити австро-угорським військам у досягненні їхньої мети, але й деокупувати до кінця року усі захоплені супротивником території. Цей успіх обійшовся дорогою ціною, серби зазнали катастрофічно великих втрат серед військових та цивільних. Повоєнна статистика показала, що усього за період Першої світової війни Сербія втратила третину населення та 26% армії [1, с. 22] – не тільки від бойових дій, але й від холоду, голоду, інфекційних хвороб та епідемій [11]. Проблема поранених та хворих на тиф постала настільки гостро, що наявних у Сербії сил виявилось недостатньо [1, с. 537]. Про це свідчить наступна статистика. На початок війни у 1914 р. до лав сербської армії було мобілізовано 532 тис. осіб, обслуговувати яких мали 534 лікаря та 203 студенти-медики [1, с. 537]. Не вистачало госпіталів, а наявні не забезпечували належних умов, бракувало медикаментів [5, р. 21]. За спогадами сербського генерал-лейтенанта, доктора Владіміра Станосєвіча, керівника військового госпіталю в м. Ніш, «ситуація в госпіталі не незадовільна, а страхотлива... кількість хворих більша, аніж кількість ліжкомісць... обов'язки медсестер виконують полонені» [7, з. 602]. Відомо, що таких офіцерів-медиків австро-угорської армії було щонайменше 50 осіб [10, р. 74].

Проблеми з умовами життя та гігієною призвели до епідемій та інфекцій [5, р. 21]. Великою проблемою було утримання 60 тис. австро-угорських військовополонених, для обслуговування яких не вистачало лікарів. Частина з

бранців була хвора на тиф, який швидко перекинувся на сербське населення [5, р. 22], і з початком 1915 р. в Сербії розгорілась епідемія [1, с. 537]. Упродовж 1915 р. відбувалась вакцинація проти тифу та холери, однак вона не була завершена через поразку та окупацію [5, р. 22].

Попри те, що Сербія залишалась для західних держав загадковою і маловідомою країною, її приголомшливі успіхи у боротьбі з австро-угорською армією під час кампанії 1914 р. привернули до неї багато уваги. Завдяки цьому знайшлися добровольці, готові допомогти сербам [24]. Це були різні гуманітарні та волонтерські організації, зокрема і британські [1, с. 537].

Допомога Британії сербам організовувалася не вперше. В менших масштабах подібна діяльність мала місце під час Балканських війн 1912-1913 рр. Вона була представлена так званими Загонами добровільної допомоги Червоного Хреста, що в самій Британії розгорнули свою діяльність в 1909 р. і продовжували її до кінця Другої світової війни [25]. Саме вони й були залучені у медико-санітарній допомозі під час Балканських війн. Однак уже на початок Другої Балканської війни британські волонтери були морально підірвані крахом їх зусиль, звірствами на війні тощо. Різні організації, як балканські, так і міжнародні, на кшталт Червоного Хреста або Червоного Півмісяця, не змогли виділити достатньо коштів на діяльність медичних місій. Червоний Півмісяць навіть планував відкликати волонтерів із Балкан узагалі [4, р. 8].

Перша світова та уже згаданий неочікуваний успіх сербів восени-взимку 1914 р. дали новий поштовх гуманітарній діяльності на Балканах. Медичні місії, як військові, так і цивільні, до Сербії надсилали Росія, Британська Імперія (як сама Британія, так і її колонії – Австралія, Нова Зеландія, Канада), Франція, Греція, а також нейтральні країни (Швейцарія, США, Нідерланди і Данія) [5, р. 23]. З розгортанням епідемії тифу, з країн-союзників до Сербії прибуло 200 лікарів та 500 медсестер, зокрема 100 французьких та 30 британських лікарів із досвідом лікування тифу [1, с. 537].

Британія була другою з держав-союзників (після Росії), що надіслала медичні місії до Сербії [5, р. 24]. Діяльність британських волонтерів-медиків для багатьох жителів Сербії (а також Македонії, що відійшла до Сербії після Балканських війн) була їх першим знайомством із сучасною медичною допомогою узагалі [4, р. 10].

Характерною рисою цих організацій була велика кількість жінок, чия присутність у такого роду ініціативах на початку XX ст. ще вважалася вельми незвичайною практикою [1, с. 537]. Ця ситуація була зумовлена мобілізацією чоловічого населення до війська. Так, на 1914 р. у загальному складі Загонів добровільної допомоги Червоного хреста (тобто всіх груп, а не лише тих, які діяли на Балканах) було 17696 чоловіків та 40018 жінок. Крім того, Червоний хрест також співпрацював з Орденом Св. Іоанна в складі 6773 жінок та 5865 чоловіків [25].

Найбільшою була чисельність британських лікарів у місті Крагуевац [1, с. 538]. Там в січні 1915 р. також відкрився госпіталь іншої гуманітарної організації – Шотландських жіночих госпіталів (Scottish Women's Hospitals, SWH) [1, с. 539]. Саме SWH стали першою та найбільшою серед британських добровільних медичних організацій, що прибули до Сербії під час Першої світової війни.

Їх засновниця, Елсі Інґліс, народилась 16 серпня 1864 р. в шотландській родині у Індії, в містечку Найнітал поблизу Гімалаїв [7, р. 598; 8, р. 419]. Потім її сім'я переїхала до Австралії, а вищу освіту Інґліс здобувала уже в Шотландії, в містах Едінбург та Глазго [8, р. 419], зокрема, стала однією із перших жінок-випускниць Едінбурзького Університету [12]. Лікарську діяльність вона почала зі стажування у Новій лікарні для жінок у Лондоні, де познайомилась із першою жінкою-лікарем у Британії, Гаретт Андерсон, а повернувшись до Едінбургу розгорнула власну лікарську практику [8, р. 420]. Крім того, Інґліс долучилася до руху суфражисток [4, р. 8].

SWH були засновані Інґліс у 1914 р. [12]. Вона запропонувала «створити госпіталі... з цілком жіночим персоналом, задіяним якщо не на батьківщині, то за кордоном» [7, р. 599]. Проте коли Інґліс вперше звернулася з такою пропозицією до британського Військового кабінету, їй відмовили: «моя люба леді, повертайтеся додому й сидіть тихо» [7, р. 599]. Втім Інґліс не зупинилась та презентувала ідею госпіталів послам Бельгії, Франції, Сербії та Росії. Пропозиція була прийнята [7, р. 599].

SWH склалися з 13 госпіталів, що діяли у Франції, Бельгії, Сербії, грецькій Македонії та на Східному фронті в Румунії [8, р. 421-422]. Хоча багато з учасниць волонтерських рухів були пов'язані із суфражизмом та пацифізмом, у війні з Німеччиною Інґліс цілковито підтримала британську армію. Організація мала чітку структуру й військову дисципліну, волонтерки носили форму, подібну до військової, розроблену самою Інґліс [4, р. 8].

Назва «Шотландські жіночі госпіталі» залишилась такою через те, що витоки організації були в Шотландії. Однак на практиці в шпиталях SWH працювали жінки з усіх куточків Британської імперії – Англії, Ірландії, Уельсу, Австралії, Нової Зеландії тощо [7, р. 599], на посадах не лише лікарів та медсестер, але й робітників та шоферів [14; 16; 19; 20; 21; 23].

Перший госпіталь вирушив до Франції у листопаді 1914 р. [7, р. 599], у складі також групи, очоленої Інґліс [15]. А перший госпіталь SWH, планований до відправки у Сербію, був сформований в грудні 1914 р. на чолі із доктором Елеонорою Солтау [6, р. 84]. Шпиталь був розрахований на 100 місць та забезпечений усім необхідним спорядженням і навіть харчами. Персонал з тридцяти осіб включав п'ятьох лікарів, 24 медсестри та водія санітарного авто [7, р. 599]. Перекладачем була Анна Грішич, журналістка видання «Daily Express» сербсько-ірландського походження. Вона ж мала надалі навчати персонал госпіталю сербської мови [7, р. 599–600].

Одна із медицинь SHW, Кетрін Стюарт МакФейл, згадувала, що сербські лікарі були виснажені роботою, а лікарні перебували у жахливому стані. Підмогу з-за кордону серби зустріли з великою радістю [7, р. 600]. Елеонора Солтау згадувала, що «вся країна [Сербія – прим. авторів] перетворилася на один великий госпіталь». Допомогу надавали як сербським солдатам, так і полоненим бійцям австро-угорської армії [6, р. 85–87].

Небезпека під час епідемії загрожувала не тільки пересічним людям, але й самим лікарям. Так, Елеонору Солтау через захворювання на дифтерію в травні 1915 р. довелося замінити – сама Елсі Інґліс прибула до Сербії, щоб перейняти управління тамтешньою медичною місією [7, р. 602].

Були й ті з лікарів Шотландських жіночих госпіталів, чиє життя забрала епідемія. Однією із них стала Елізабет Росс. Вона народилася 14 лютого 1878 р. в Лондоні, в родині очільника Комерційного шотландського банку. Росс навчалася лікарської справи у Коледжі королеви Маргарити – одному із небагатьох закладів того часу, де могли навчатися жінки, а потім – в Університеті Глазго [1, с. 538], де стала однією з перших його випускниць-медицинь [12].

Елізабет Росс прибула в січні 1915 р. до Сербії в м. Крагуєвац із Персії, де на той час уже працювала лікарем. Колеги Росс відзначали її професіоналізм та безстрашність під час роботи з небезпечними хворобами [1, с. 539]. Невдовзі вона й сама захворіла на тиф [7, р. 602; 11], яким заразилася від пацієнтів у госпіталі, та померла 14 лютого 1915 р. у віці 37 років. Разом із Росс, тиф забрав життя волонтерок Лорни Ферріс та Мабель Дірмер. Усі троє поховані в Крагуєваці [1, с. 539; 24]. Після новин про смерть Елізабет Росс, у її рідному містечку Тейн в Шотландії було організовано збір коштів, які було передано для потреб військової хірургії у Сербії [11].

Самовіддано працювали й інші волонтерки, яким пощастило вціліти під час війни. Серед них – Кетрін Стюарт МакФейл [4, р. 5]. Вона народилася 30 жовтня 1887 р. в Коатбріджі поблизу Глазго [4, р. 622]. МакФейл обрала професію лікаря, попри скептичне ставлення її батька. Той навіть говорив, що бачив її швидше навіть поліцейським, але не медиком [4, р. 6]. Однак МакФейл залишалася непохитною, а коли почалася Перша світова війна, зголосилася піти у військо, куди її, однак, не прийняли. Зрештою МакФейл долучилася до SWH [4, р. 8]. Небезпеки роботи під час епідемій не минули її, у червні 1915 р. вона захворіла на тиф, однак МакФейл пощастило більше – вона видужала, хоч і була змушена поїхати з Сербії [4, р. 9]. Через розбіжності в поглядах із войовниче налаштованою Інґліс, МакФейл, яка залишалася пацифісткою, в жовтні 1915 р. залишила SWH [4, р. 8]. Втім, вона не полишила своєї діяльності як волонтера-медика і продовжувала її і після Першої світової війни. В 1921 р. МакФейл повернулася до Сербії і заснувала там перший дитячий госпіталь [11; 12].

В знак вдячності британським волонтеркам, наприкінці літа 1915 р. в м. Младеновац було збудовано фонтан із питною водою, присвячений SWH та особисто Інґліс. Фонтан було зведено у відповідності із вказівками самої Інґліс щодо санітарно-гігієнічних норм [7, р. 602-603].

У вересні 1915 р. розпочався новий наступ Австро-Угорщини та її нового союзника – Болгарії. Слабкість Сербії після важких боїв 1914 р., суттєво ускладнена епідеміями, а також абсолютна чисельна перевага супротивника, що наступав із декількох напрямів (з півночі Сербію атакували австро-угорські війська, а невдовзі по тому зі сходу вдарили болгарські) не залишили Сербії жодного шансу. За місяць сербська армія була розгромлена.

Елсі Інґліс та більша частина її персоналу відмовились залишати госпіталь, коли сербське військо відступало під ударами ворога. Деякі із лікарів SWH прийняли рішення евакуюватися разом із сербами, що надалі здійснили важкий та трагічний перехід через гори Албанії [7, р. 604].

Австрійські війська захопили шпиталі SWH та їх обладнання, однак не стали заважати роботі медичної місії. Інґліс із підлеглими були переміщені до госпіталю «Цар Лазар», де їм належало наглядати за понад 900 пацієнтами. Одна із учасниць місії, доктор Едіт Холлвей, самостійно опікувалась 300 пацієнтами в колишній крамниці при госпіталі. Там було обладнано душову, дезінфектори, пральню [7, р. 603]. Сербських полонених, що видужали у госпіталі, австро-угорські війська надалі забирали до таборів військовополонених [7, р. 603].

Великою проблемою були харчі. Раціон складався з хліба та бобів, інколи доповнених рисом та згущеним молоком. Складними були й побутові умови проживання. Так, сама Інґліс перебувала в одному приміщенні з двадцятьма іншими членами персоналу [7, р. 603].

На початку лютого 1916 р. всі британські військові підрозділи та місії, а також добровольчі групи в Сербії, включно з персоналом SWH, було репатрійовано. Спочатку їх забрали до Відня, потім до Швейцарії, звідки вони врешті потрапили на територію країни-союзника – Франції, а кінцевою зупинкою став Саутгемптон [7, р. 604].

Після репатріації Інґліс якийсь час працювала лікарем на Румунському фронті, а потім повернулась до Лондона, де після важкої хвороби померла 26 листопада 1917 р. Вона була похована із усіма військовими почесностями у Едінбурзі [8, р. 424]. Інґліс була нагороджена орденом Білого Орла – найвищою нагородою Сербії, і стала першою жінкою, удостоєною цієї нагороди.

Після окупації Сербії діяльність SWH не припинилась. Їх групи продовжували працювати на інших фронтах, а невдовзі поновили роботу і на Балканах, а саме – на Салоніському фронті [9, р. 145]. Медико-санітарна ситуація у експедиційних силах Антанти в грецькій Македонії була ненабагато кращою, аніж у сербів. Так, половина втрат корпусу припадала саме на санітарні [4, р. 9]. Якщо у Сербії людей косив тиф, то на Салоніському фронті

це була малярія – з 481262 небойових втрат вона забрала життя 162517 осіб [4, р. 10].

Із завершенням Першої світової війни, у 1919 р., SWH було розформовано. Кошти організації та матеріальне забезпечення були передані Меморіальному фонду Елсі Інгліс [7, р. 606].

Хоча SWH були найбільшою та найактивнішою волонтерською медичною організацією із Британії, вони були далеко не єдиними. Діяльність різних медичних ініціатив перетиналась, а медицині з Червоного Хреста часто переходили працювати до SWH [13; 14; 17; 18; 22]. Таким прикладом була Ізобель Росс (приєдналась до останніх в 1916 р.), що залишила по собі щоденник, в якому описала подробиці буднів війни. Серед іншого, Росс відзначала, що в госпіталях Червоного Хреста надавали допомогу учасникам обидвох сторін – як експедиційних сил Антанти в Салоніках, так і австро-угорським та болгарським солдатам [25]. Однією із ключових проблем був мовний бар'єр. Навіть серед бійців австро-угорської армії траплялися такі, що не знали німецької, хоча практична необхідність змушувала їх знати принаймні деякі основні слова та фрази [2, р. 117-118].

Іншим прикладом є Польовий госпіталь Стобарт, організований британською суфражисткою Мейбл Енні Сент-Клер Стобарт [8, р. 420; 24]. Свою діяльність як медика вона почала ще під час Першої Балканської війни [4, р. 7].

Окремі волонтерки долучалися до лав сербської армії. В архівних документах знаходимо ім'я медсестри Кетрін М. Барр, що побувала як на Західному фронті, так і на Балканах, працювала і в Червоному хресті, і в SWH, і була зарахована на службу до сербської армії [13].

Іншим яскравим прикладом є Флора Сандес, що добровільно вступила до підрозділу швидкої допомоги Св. Іоанна в Сербії. Вона прибула до Сербії в 1914 р. [12], в 1915 р. була зарахована до сербського війська, в 1916 р. отримала звання сержанта [11]. Як і її колеги з SWH, Сандес боролася із епідемією тифу. У м. Вальєво смертність від цієї недуги, за її спогадами, склала 70% [4, р. 9]. Під час боїв на Салоніському фронті Сандес отримала важке поранення рук і дивом змогла уникнути полону й страти болгарами. Уже після Першої світової війни, в 1919 р., вона стала першою жінкою-офіцером сербської армії у званні капітана та отримала найвищу військову нагороду – Орден Зірки Карагеоргія [11; 12]. Після Першої світової війни Сандес залишилась в Белграді і продовжувала свою діяльність навіть у 1941 р., під час наступу нацистської Німеччини [12].

Ще однією волонтеркою, що перейшли до сербського війська, стала австралійка Олів Келсо Кінг. На Салоніський фронт вона потрапила в складі SWH (із якими до того працювала на Західному фронті), але, на відміну від абсолютної більшості персоналу – медсестер та лікарів, Кінг була водієм авто. Лише у листопаді 1915 р. вона, разом із експедиційним корпусом Антанти, опинилася в Салоніках. Невдовзі по тому Кінг потрапила до складу сербського

війська, відновленого та переформованого після розгрому 1915 р., і в квітні 1917 р. отримала сержантське звання. Під час війни їй траплялося проводити по 20 годин на добу за кермом. В 1918 р. Кінг збрала кошти та організувала пересувні їдальні в Сербії. За свою активну і самовіддану діяльність під час війни волонтерка була нагороджена чотирма медалями. Створені нею їдальні діяли до 1920 р., а в 1923 р. Олів Келсо Кінг була запрошена на королівське весілля як спеціальний гість [3].

Зв'язки із Сербією залишилися і в Кетрін Стюарт МакФейл. Так, вона познайомилась із різними громадськими та політичними діячами майбутньої Югославії, зокрема із майбутнім королем Александром I, що пізніше, в 1930-х рр., надав ключову фінансову підтримку для організованого нею дитячого госпіталю в Белграді [4, р. 12]. МакФейл, що повернулась до Шотландії в серпні 1918 р. через погіршення здоров'я її батька, прибула назад до Балкан лише у листопаді того ж року, уже як приватна особа, і на початку 1920-х рр. за особистої ініціативи відкрила у сербській столиці лікарню для дітей [4, р. 12].

Ще однією медичною організацією був Жіночий резервний корпус швидкої допомоги, заснований Евеліною Гаверфілд, що в 1915-1916 рр. служила у Сербії. Як і медицині з SWH, Гаверфілд теж потрапила у полон та згодом була репатрійована. Надалі вона продовжила працювати у іншій британській благодійній організації – Сербському фонді допомоги, зокрема, допомагала в організації супових кухонь на Салонікському фронті [11; 12], а після війни відкрила у Сербії сиротинець [11].

На Салонікському фронті працювала Ізабель Хаттон, що лікувала хворих на тиф та іспанський грип. Вона починала як волонтер SWH, до яких приєдналася після того, як британське військо відмовилося брати її до своїх лав, устигла попрацювати у госпіталях Франції. В 1919 р. вона взяла участь у заснуванні госпіталю для цивільних [11], а до 1920 р. працювала у Греції [12].

Висновки. Під час Першої світової війни у Британії розгорнувся активний громадянський рух, організований жінками-медицинами. Багато із них мали намір потрапити до війська, однак не були прийняті до армійських лав. Але вони не полишили своїх спроб взяти участь у війні та ініціювали створення цілої низки груп та організацій, що мали на меті надання медико-санітарної допомоги британським та союзницьким військам на фронтах війни. Найбільшими та найвідомішими з них стали Шотландські жіночі госпіталі, активно діяли також загони Червоного Хреста.

Діяльність медичних місій на Балканах була спрямована насамперед проти епідемій тифу на Сербському фронті, малярії та іспанського грипу на Салонікському фронті. Допомога з боку означених організацій була тепло сприйнята сербами, чиїх кадрів катастрофічно бракувало для боротьби із недугами. Для деяких із британських волонтерок їхня місія завершилася трагічно – вони загинули від хвороб. Частині із медиків та медсестер довелося

пережити важкий перехід горами Албанії під час відступу сербського війська у 1915 р., іншим – окупацію Сербії австро-угорськими та болгарськими військами.

Чимало медиків, як SWH, так й інших організацій, продовжили свою роботу на Балканах і після війни, з метою допомогти у подоланні її важких наслідків. Окрім боротьби із епідеміями, вони займалися організацією їдалень для місцевого населення, деякі із волонтерок навіть ініціювали створення госпіталів та лікарень, зокрема першого в Сербії дитячого госпіталю.

Перспективи подальших досліджень. Результати даного дослідження можуть слугувати основою для подальшого вивчення британо-сербських відносин, діяльності британських медичних місій на театрах Першої світової війни, історії світового волонтерського руху.

Список використаних джерел та літератури

1. Микић Ж., Лешић А. Др Елизабета Рос – хероина и жртва Првог светског рата у Србији. *Историја Медицине / History of Medicine*, 2012, Jul-Aug 140 (7-8), С. 537–542.
2. Berry J., Berry F. M. D., Blease W. L. *The Story Of A Red Cross Unit In Serbia*. J. & A. Churchill, 1916. 292 p.
3. DVA (Department of Veterans' Affairs), Olive May Kelso King, DVA Anzac Portal. URL: <https://anzacportal.dva.gov.au/stories/biographies/olive-may-kelso-king>
4. Foster S. British Medical Volunteers and the Balkan Front 1914-1918: The Case of Dr Katherine Stuart MacPhail. *University of Sussex Journal of Contemporary History*, 14 (2013). P. 4–16.
5. Jančić J. L., Vasić L. Foreign medical missions in Serbia in the First World War. *Megatrend revija*. 16 (3). 2019. P. 15–28.
6. McLaren E. S. (ed.). *A History of the Scottish Women's Hospitals*. London; Toronto: Hodder & Stoughton. 1919. 514 p.
7. Mikić Ž. Scottish women's hospitals: The 90th anniversary of their work in Serbia. *Medicinski pregled*, Vol. 58. 2005. P. 597–608.
8. Mikić Ž. 'Srpska majka iz Škotske' – dr Elsi Inglis (1864-1917). *Medicinski pregled*, vol. 61, br. 7-8. 2008. P. 419–426.
9. Petrović I. Foreign medical help in Serbian Liberation Wars from 1912 until 1918. *Arch Oncol*, 18 (4). 2010. P. 143–148.
10. Pisarri M. The Typhus Epidemic in Serbia in 1915: The Role of Dr Richard Strong's American Medical Mission. *Acta Historica Medicinae, Pharmaciae, Veterinae*, 37(1-2). 2018. P. 71–85.
11. Serbia celebrates British heroines of the First World War. *European Studies Blog*. URL: <https://blogs.bl.uk/european/2016/02/serbia-celebrates-british-heroines-of-the-first-world-war.html>
12. Serbian stamps honour Scots WW1 heroines. *BBC News*. URL: <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-35039265>
13. The National Archive of United Kingdom. WO 372/23/2084. Medal card of Barr, Katharine M.
14. The National Archive of United Kingdom. WO 372/23/3950. Medal card of Bonner, Helen Dorothy
15. The National Archive of United Kingdom. WO 372/23/4252. Medal card of Bowhill, Bessie Dora
16. The National Archive of United Kingdom. WO 372/3/166948. Medal card of Bullock, M
17. The National Archive of United Kingdom. WO 372/23/6425. Medal card of Campbell, Christina
18. The National Archive of United Kingdom. WO 372/23/19494. Medal card of Higgins, Margaret McGrowther
19. The National Archive of United Kingdom. WO 372/23/20095. Medal card of Holme, Vera L.

20. The National Archive of United Kingdom. WO 372/23/20146. Medal card of Holmes, Nellie
21. The National Archive of United Kingdom. WO 372/23/6425. Medal card of Campbell, Christina
22. The National Archive of United Kingdom. WO 372/23/29837. Medal card of Mortimer, Florence
23. The National Archive of United Kingdom. WO 372/23/45939. Medal card of Woodall, Doris
24. Tomic A. British Women on the Serbian Front in the First World War. *First World War in Records* URL: <https://ww1.nam.ac.uk/1963/news/british-women-serbian-front-first-world-war/>
25. Women's involvement in the Red Cross during the First World War. *British Red Cross*. URL: <https://vad.redcross.org.uk/volunteering-during-the-first-world-war/womens-involvement-with-the-british-red-cross-during-the-first-world-war>

References

1. Mikić, Ž., Lešić, A. (2012). Dr Elizabeta Ros – heroina i žrtva Prvog svetskog rata u Srbiji. *Istorija Medicine / History of Medicine*, Jul-Aug 140 (7-8). [In Serbian].
2. Berry, J., Berry, F. M. D., Blease, W. L. (1916). *The Story Of A Red Cross Unit In Serbia*. J. & A. Churchill. [In English].
3. DVA (Department of Veterans' Affairs) (2022), Olive May Kelso King, DVA Anzac Portal. [Online]. Available from: <https://anzacportal.dva.gov.au/stories/biographies/olive-may-kelso-king> [In English].
4. Foster, S. (2013). British Medical Volunteers and the Balkan Front 1914-1918: The Case of Dr Katherine Stuart MacPhail. *University of Sussex Journal of Contemporary History*, 14 (2013), 4–16. [In English].
5. Jančić, J. L., Vasić, L. (2019). Foreign medical missions in Serbia in the First World War. *Megatrend revija*, 16 (3), 15–28. [In English].
6. McLaren, E. S. (ed.). (1919). *A History of the Scottish Women's Hospitals*. London; Toronto: Hodder & Stoughton. [In English].
7. Mikić, Ž. (2005). Scottish women's hospitals: The 90th anniversary of their work in Serbia. *Medicinski pregled*, Vol. 58, 597–608. [In English].
8. Mikić, Ž. (2008) 'Srpska majka iz Škotske' - dr Elsi Inglis (1864-1917) *Medicinski pregled*, vol. 61, br. 7-8, 419–426. [In Serbian].
9. Petrović, I. (2010). Foreign medical help in Serbian Liberation Wars from 1912 until 1918. *Arch Oncol*, 18 (4), 143–148. [In English].
10. Pisarri, M. (2018). The Typhus Epidemic in Serbia in 1915: The Role of Dr Richard Strong's American Medical Mission. *Acta Historica Medicinæ, Pharmacis, Veterinæ*, 37(1-2), 71–85. [In English].
11. Serbia celebrates British heroines of the First World War (2016). *European Studies Blog*. [Online]. Available from: <https://blogs.bl.uk/european/2016/02/serbia-celebrates-british-heroines-of-the-first-world-war.html> [In English].
12. Serbian stamps honour Scots WW1 heroines (2015). *BBC News*. [Online]. Available from: <https://www.bbc.com/news/uk-scotland-35039265> [In English].
13. The National Archive of United Kingdom. WO 372/23/2084. Medal card of Barr, Katharine M. [In English].
14. The National Archive of United Kingdom. WO 372/23/3950. Medal card of Bonner, Helen Dorothy. [In English].
15. The National Archive of United Kingdom. WO 372/23/4252. Medal card of Bowhill, Bessie Dora. [In English].
16. The National Archive of United Kingdom. WO 372/3/166948. Medal card of Bullock, M. [In English].
17. The National Archive of United Kingdom. WO 372/23/6425. Medal card of Campbell, Christina. [In English].

18. The National Archive of United Kingdom. WO 372/23/19494. Medal card of Higgins, Margaret McGrowther. [In English].
19. The National Archive of United Kingdom. WO 372/23/20095. Medal card of Holme, Vera L. [In English].
20. The National Archive of United Kingdom. WO 372/23/20146. Medal card of Holmes, Nellie. [In English].
21. The National Archive of United Kingdom. WO 372/23/6425. Medal card of Campbell, Christina. [In English].
22. The National Archive of United Kingdom. WO 372/23/29837. Medal card of Mortimer, Florence. [In English].
23. The National Archive of United Kingdom. WO 372/23/45939. Medal card of Woodall, Doris. [In English].
24. Tomic, A. (2015). British Women on the Serbian Front in the First World War. *First World War in Records*. [Online]. Available from: <https://ww1.nam.ac.uk/1963/news/british-women-serbian-front-first-world-war/> [In English].
25. Women's involvement in the Red Cross during the First World War. *British Red Cross*. [Online]. Available from: <https://vad.redcross.org.uk/volunteering-during-the-first-world-war/womens-involvement-with-the-british-red-cross-during-the-first-world-war> [In English].

Hazin V., Oliynyk S. British Women-volunteers on Balkans in First World War.

Discovering volunteer movements in war has become especially relevant in nowadays conditions, which makes it important to study not only our own, but also foreign, including historical, experience. The aim of the study is to shed light on the activities of the British voluntary women's medical missions in the Balkans during the First World War, namely on the Serbian and Thessaloniki fronts. The research methodology is based on the principles of historicism, objectivity and systematicity. Among the general scientific methods, the methods of analysis and synthesis were used, and among the special-historical ones – the problem-chronological method. This survey is the first in Ukrainian historical science devoted to the outlined problem.

During the First World War, British doctors and nurses initiated a voluntary movement to help the British and Allied forces. Many of the activists of this movement intended to join the army themselves, but were refused, so they found themselves in volunteer organizations. The largest and most famous of such initiatives is the so-called Scottish Women's Hospitals (SWH). In addition to them, Red Cross units and a number of smaller organizations and groups were active. The activities of the medical missions were directed primarily against the epidemics that broke out in the Balkans during and after the war – typhus, malaria and the Spanish flu. The help of mentioned organizations was positively received by the Serbs, whose forces were catastrophically lacking. Some of the British volunteers died. Many female doctors continued their work in the Balkans even after the war, as they established friendly relations with the local citizens and with public and political figures of Serbia and the future Kingdom of Yugoslavia. The activities of the participants of the volunteer movement continued to be directed against the spread of epidemics, as well as on the organization of canteens, children's shelters, etc., and in general on overcoming the severe consequences of the war.

Keywords: Great Britain, Serbia, Balkans, Thessaloniki Front, World War I, volunteering, suffragism, epidemics, social movements.